

Knjiga Slovenska

v

XIX. veku.

*

Matevž Frelih (Fröhlich, Hilarius, Vesel, Vitoški) r. 11. sept. 1828 v Lozicah, samostojni podružnici duhovnije Šent-Vidske pri Vipavi, gimnazijo dovršil l. 1850 v Ljubljani, posvečen l. 1854, služil za kapelana v Spodnji Idriji in v Stari Loki, za farmana na Premu, bil župnik v Lašičah in od l. 1885 dekan v Trebnjem, kjer je umrl l. febr. 1892.

Za slovenščino se je vnel Frelih po svojem ljubljennem fajmoštru M. Vertovcu, iskrenem prijatelju dr. Jan. Bleiweisa, do katerega je potem tudi on prav do zadnjega gojil posebno spoštovanje. Oglasil se je res tudi v njegovih Novicah l. 1846 str. 144 s smešno pripovedko: „Jurčik gre na ptuje“ (v Fremd) s podpisom: *Matevž*. To smešnico je ponatisnil „Vedež“ II. l. 1849 in — šla je potem, kakor Valjavčeva „Lesena skleda“ po vseh knjigah za mladino, kratkočasnih in podučnih. — Posebej pa je v slovenščini delovati jel l. 1848 v Alojznici, kjer je bil vrednik domačemu listu „Daničici“. Z ozirom na tedanje dogodbe je zložil v njem pesem „Sava in Tonava“; ta toži bridko o Nemcih in Madjarih, Sava pa hvali Slovane in o Slovencih pravi: „V Slovincu se sveta je misel zbudila, — De z drugimi narodi vred kviško puhti; — Slovenska se zlata je doba začela — In večno slovenska bom reka slovela“. Vitoški.

Takrat je jel dopisovati v dr. J. Pogacarjev „Slovénski Cerkvni Časopis“ l. 1848 na pr.: Vprašanje in odgovor (Iz nemškiga str. 64). Keršanska prava pot (Pred nami mati cerkev hodi itd. str. 89). Huda vest (Huda vest je lev strašan, — ki prerjove noč in dan itd. str. 97). Sveti dar v katakombah ali sprava. Hoja po katakombah (Iz nemšk.). M. Frelih.

Zgodnja Danica l. 1849: Spreobrnjeni tolovaji. Glosa po geslu: „Na svetu le reva, nadloga stanuje, — Tu dom je terpljenja, dolina solzá; — Nad zvezdami gori, kjer Večni kraljuje, — Le tam je resnično veselje doma (str. 279)“. Keršanska prava pot (Nekoliko pomnožena str. 287). Tihe misli na pokopališi v god vsih svetnikov zvečer (Ustavi človek se popotni str. 352). Vitoški.

Danica l. 1850: Na grobu visokočastitiga mašnika Antona Kozlevčarja po vzoru: „Blagor tistim, ki zaspijo — V milosti Gospodovi: — Blage dela jim sledijo, — Ne bojé se večnosti (str. 25)“. — Novice: Iz Š. Vida nad Vipavo, dopis o šolskem spraševanju na hvalo učitelju in katehetu, na pr.: „Oba gospoda učenika sta mlada iskrena domorodca, plameneča za narod, vneta za njega mladino: ne kakor kak ožuljen učitelj, ki je še terdó s kito na staro kopito navozljan, ki mu vsaka nova reč, posebno pa slovenšina že od dalječ sive lasé dela. Takimu, se vé de, je za mladost malo mar, da le nekoliko „tradira“ in „prüfa“ naj že po tim otroci kaj vedó ali ne (str. 157)“ itd. Vitoški.

Danica l. 1851: V spomin rajnciga fajmoštra Matija Vertovca (str. 155). F. — L. 1853: Velikiga travna Marije prečiste Divice slovesnost. Ozir v nebo (Pes. v 20 odstavkih str. 177) — e—. Čisto spočeti Devici: „Ena zvezda prikazala — S temnih je oblakov se, — Lepši kot danica zala, — Lepši kakor zvezde vse . . — Glej, Marija imenuje — Zvezda se izvoljena, — Ktere prihod oznanuje — Srečin dan zveličanja“ itd. s premičnim napevom Riharjevim (str. 197). — e—.

Danica l. 1854: Marija mati milosti (Če nas hudobna moč zatira, — Nadloga britka nas mori itd. str. 17). — a) Venček za vezilne darila ali vošilne

pesmice o godovih, novim letu, in družih priložnostih z nekterimi spominskimi listiki in grobnimi napisi. V Ljubljani 1854. 8. 58. Nat. Milic. Založil J. Giontini. Tretji popravljeni natis l. 1886. — „Ni nam scer znano, kdo da je misel sprožil omenjene bukvice dati na dan, in tudi ne vemo, kdo je zložil pesmice, ki jih ta knjižica zapopada; pa naj je kdor koli hoče, misel ta je bila kaj dobra, in pesmice so vse hvale vredne, pravijo Novice (str. 75). Nemci imajo že zdavnej na cente „gratulantov“; veseli bodimo, da imamo tudi mi zdaj „venček“ prav mičnih krajših in daljših pesmic za vošila ob mnogih priložnostih starišem, zlahtnikom, prijatlom, dobrotnikom itd., ki bodo dobro dohajale otrokom, pa tudi odraslim, ki želijo ob godovih in družih prilikah komu v lepi pesmici razodevati svoje občutke itd.“ — „Té posebne hvale vredne pesmice sta zložila verla bogoslovca v tukajšni duhovščici gospoda Frelih in Gogala, pové pa Danica (str. 47). Priporočimo jih vsim, kateri hočejo ob posebnih prilikah komu z lepo vezano besedo serčne čutila naznaniti“. — b) Nar lepši dan ali vredno praznovanje perviga svetiga obhajila, kterimu so pridjane molitve pri sv. maši in družih posebnih priložnostih. Spisal Matevž Frelih, bogoslovec v Ljubljanski duhovščici. V Ljubljani 1854. 16. 250. Peti zboljšani natis l. 1882. Poglavitni namen teh bukvic je 1. vredno praznovanje perviga sv. obhajila in pa 2. de se ohranijo v vedni spomin tega presrečniga dneva itd. (Danic. str. 72). Zal. J. Giontini. — c) Perve in nar potrebniši resnice sv. keršanske katoliške vere za nar manjši učence. Iz Ratisbonskiga katekizma poslovenil M. Frelih. V Ljubljani 1854. Nat. Milic. Zal. J. Giontini. — d) Koledar za Slovence s podobami (okoli 40) v povzdigo katoliškiga duhá za navadno leto 1855. Obseg: . . Deset Božjih zapoved . . Nekteri deželni patroni. Sv. Monika . . Cerkev sv. Petra v Rimu itd. Zal. Giontini. Tisk. Som-

mer na Dunaji. — Želeti je, de bi se ta koledar v nobeni slovenski hiši ne pogrešal, in de bi verla mlada duhovna, gosp. Janez Božič in gosp. Matej Frelih, ki sta ta koledar, po zgledu Jariševiga koledarja za 1855. leto napravila, tudi še prihodnje leta z enakim delam Slovence razveselovala (Danic. 1854 str. 196)“. — e) Kerški raki, za kratek čas. Znadke ali anekdote. V Ljubljani 1855. Spisal M. F., zal. Giontini. — f) Koledar za Slovence za prestopno leto 1856 s 46 podobami. Pravda Kozopersku (cf. Novic. 1845: Prošnja mesca Listopada na tiste Slovence, ki ga Listovgnoj imenujejo. Str. 192). Vsi aposteljni. Poglavitni grehi . . „Sostavila sta ga verla duhovna, častita gospoda Frelih in Božič, in moramo reči, de sta srečno dosegla, kar sta si bila namenila, namreč: poduk in kratek čas“ (Danic. 1855 str. 196). Zal. Giontini, tisk. Sommer (Vid. Jezičn. XXV str. 79). — Novice 1856: Novoletnica (str. 4). Narodna pripoved od kovača (str. 229—233).

Slovénski Romar. Koledar v poduk in kratek čas za navadno leto 1857 in 1858 je stopil na mesto „Koledarja za Slovence“, sostavil Jernej Lenček (Jezičn. XXV str. 72—3). V I. tečaju je priobčil F. nekaj pesmic, pobožnih in kratkočasnih, kjer je zlasti pomenljiva pesem: „Hrepenjenje živine po železnici“. V II. tečaju pa je posebno znamenita: „Štongrajtar — Falot“ (str. 129—133), katero zlasti dovtipno more razumeti le on, komur je znana vožnja po velikih cestah, dokler železnice ni bilo. — Dva godca — srečna v nesreči. Vaga krivična itd. — Danica 1858: Venec na grob Gregorja Kemperle-ta bogoslovca, v osmerih kiticah, zložil F. (Frelih), s poslednjim razstavkom:

Vživaj tedaj krono tam v deželi zlati
S Stanislavam, Berhmanzam, Alojzijam;
Pros' za nos, ki moramo se vojskovati,
De ta sreča dojde enkrat tudi nam!

Dokaj poreden je postal v Loki in takrat je M. Vesel zložil na pr.: Lizún:

„Popišem naj pošast ostudno, — Povem naj vam prigodbo čudno, — Prav po domače kar se dá, — Od stric-Lizúna sladkega“ itd., kjer naposled pové, zakaj vse polno lizunov mergolí, da ves svet od njih smerdí (Novic. 1861 str. 148). O da moji kravi — po geslu: Gleiches Recht für alle (Presse)! — „Hajdi! strune zagromite! — Novo pesem zdaj veljá! — Mi heróa razglasite — Krog po svetu novega! . . Čujte! Liska, moja krava, — Je rodu domačega, — Kar iz ptujega pritava, — Malo, veste, da veljá. — V šolo ni sicer hodila, — Brat' le travo zna samó; — Vendar pridno je vozila, — Ko zidali šolo so itd. (str. 185). — Njegova je menda tudi: Burka o kavani — svojim prijatlom posvečil Hilar V. (Vitoški v Novic. 1862 str. 243). — Danica 1862: Nekaj o kerstnih bukvah (str. 214). — Novice 1863: Dobrovoljna novoletnica, kjer M. V—l poje na pr.: . . Lažnjivi časniki pa naj bi zgoreli, — Že tri dni napreden se z birse rodé; — Ne dajajte toraj za vruga denarja, — Ki zlasti Slovenca kot gada čerté itd. — Dobrovoljka letu 1864: Pojdi solit se ti, pratika stara! — Da si pobegnila, bil je že čas itd. (—I str. 2).

V teh letih je iz Stare Loke večkrat dopisoval v Danico o novi cerkvi, za katero je dekanu Kramarju bil najboljši kolednik (cf. Norček Hilari I. 1863 str. 264). L. 1865 je postal farman na Premu, kjer je l. 1867 farno cerkev zidati jel skor brez denarja. Dovršil jo je sicer l. 1869, toda v nedopovedljivih težavah, katere so ga mnogo potrle ter vzele mu lastno veselost. — Vendar je glasil se še nekaj let v Novicah o novem letu na pr. 1866: Slovó staremu, pozdrav novemu letu, kjer —f.— opeva posamne mesece in o zadnjem pravi: Ti december hudi stari, — Boš kasir mi kás vsih! — Prazne so — pa vendar vari, — Da kaj kdo ne ukrade ž njih! — Ako pa 'z te prazne kase — Plačáš moje še dolgé, — Primojčuk! — da večne čase — Bo slovelo ti imé itd.! — L. 1868: Pred liberalizem na kolena! Godčevska pesem

za novo leto. — Zabavnica za novo leto 1869 (str. 8. —I). — Novemu letu 1870: Zagasnil te dni je urážji berač — — Po novi je šegi bil zlo liberal — — Pa zdaj ga spodrinil naslednik je mlad. — Po prvih treh odstavkih staremu letu odmenjenih — zdí se — poroča Frelih poslednjič novemu:

Pozdravljen kraj mladi! — res majékin si še,
Pa mnogo od tebe le nadjamo se;
Napake očetove, da boš popravil.
Vsekane rane po njem nam ozdravi;
Nam življeje polajšal, odvzel nam dolgá,
In luknje zamašil, ki nimajo dna.

Zaupanje naše zdaj dobro imaš,
Glej, v nadah da naših nas ne goljufaš,
In da te kak veter čez noč ne obrne,
Ker ni je pošasti bolj grde in črne,
Kot ljut je odpadnik, nezvest renegat,
Če tudi od glave do nog bi bil zlat.

Prinesi v deželo nam sreče kaj več,
In vražje draživce odpravi nam preč;
Pravičen deželam enako vsem bodi,
Potem zadovoljni vsi bodo narodi;
Nehala bo vojska, sovražni prepír,
Povsod zadovoljnost ho, sreča in mir!

Bil je Matevž Frelih „anima candida“ in dobrim res dober prijatelj, kar je razodel časih na posebno prisrčen način. Ker pisal ni kaj lepó, naročil si je strojček, s katerim je tiskal vsakovrstne liste. Kako duhovito pa dovtipno je čestital o sedemdesetletnici Msg. Jeranu, povédal je Jezičnik „Svitoslav i Danica“. Kako iskreno in veselo pa je Jezičniku o njegovem poslavljenju za častnega kanonika, pové naj se tukaj pač le ranjkemu na čast in hvalo:

Reverendissime!

Mi Amicissime!

Živio! eljen! pumf! hopsa! evviva!

— Še je pravica na svetu, — še živa!

Dolgo v ne-marn-osti res da je spala,

A se zbudila, in prvo je djala:

„Marn moj marni — kaj? Je li res mar,

Da ima zneraj še stari kolar?!?”

Hitro denimo mu purpur za vrat,

Spredej peté (P. T.) in pa križiček zlat!***

Factum est ita, et factum est bene. —

Javimo torej voščila iskrene:

Mož — korenjak, ki je stalen kot Nános,

Vivat vivatque permultos ad annos!!!

Trebneje 6. febr. 1889.

M. Frelih.